

De scheutisten en de Vlaamse beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog¹

LEEN CLEYNHENS

De Vlaamsgezinde activiteiten van de studenten-scheutisten en hun professoren tijdens de Eerste Wereldoorlog vormen het onderwerp van onderhavige bijdrage.²

De inval van de Duitsers in België in augustus 1914 had voor de congregatie van Scheut een verspreiding van haar leden tot gevolg. Een twintigtal trad meteen in het leger. De andere studenten-scheutisten vestigden zich, samen met hun professoren, in Groot-Brittannië en Nederland. Ook de algemeen overste Florent Mortier verbleef nu in Londen. Die studenten werden, respectievelijk in juli 1915 en in januari 1916, gemobiliseerd. De enkele niet-gemobiliseerden konden vanaf dan nog enkel in Nederland hun opleiding voortzetten.

1. Dit artikel is gebaseerd op onze onuitgegeven licentiaatsverhandeling *De scheutisten tijdens de Eerste Wereldoorlog: hun verblijf in Groot-Brittannië, Nederland en aan de IJzer*, KULeuven, departement Geschiedenis, 1995 (promotors Prof. dr. L. Wils en Prof. dr. D. Verhelst). Hierin heb ik getracht een algemeen beeld te schetsen van de scheutisten die in het oorlogsgeweld terecht waren gekomen.

Het artikel behandelt één onderwerp uit die verhandeling, namelijk de Vlaamsgezinde activiteiten van de studenten-scheutisten en hun professoren tijdens de Eerste Wereldoorlog.

2. Wat de Vlaamse agitatie betreft, is er heel wat literatuur voorhanden. Specifiek over de flamingantische activiteiten van scheutisten is er sporadisch gepubliceerd, maar de meeste informatie is te vinden in het rijke bronnenmateriaal. In het Algemeen (Congregatio Immaculati Cordis Mariae of de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria) CICM-archief (ACA) in Rome vindt men een hele verzameling van documenten betreffende de congregatie in de Eerste Wereldoorlog. Het belangrijkste in dit 'oorlogsarchief' zijn de brieven van bijna al de gemobiliseerde scheutisten gericht aan de 'frontoverste' Albert Van Zuyt en daarnaast frontblaadjes voor en door scheutisten opgesteld. Ook de brieven van enkele aalmoezeniers-scheutisten aan de algemeen overste Florent Mortier werden doorgenomen. Nog interessant voor het deel over de Vlaamsgezindheid van deze religieuzen waren documenten uit het Archief van Scheut en uit het Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (Kadoc), beide in Leuven, het IJzerbedevaart-archief en het Verschaeve-archief (beide in het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV N) in Antwerpen).³K.I. CICM during World War I', in het archiefbestand 'K.I. CICM during WW. I and II'; ACA, F.III a 7, Brieven van aalmoezeniers-scheutisten aan Florent Mortier (1914-1919).

In totaal werden 129 scheutisten ingelijfd: 8 aalmoezeniers, 115 brancardiers of verplegers en 6 soldaten (nog postulanten) werden verdeeld over de zes Belgische legerdivisies of tewerkgesteld in de militaire hospitalen achter het front. Vanaf de lente van 1916 probeerde Albert Van Zuyt, die aangeduid was als overste van de gemobiliseerde scheutisten, vanuit Le Tréport, een kuststadje in Normandië, samen met de aalmoezeniers-scheutisten de scheutse geest, het geestelijk leven en de studie te bevorderen. Zo gaf hij een frontblaadje voor scheutisten uit, meestal de *CICM* genoemd. In zijn Villa Héloïse in Le Tréport konden de ‘legerscheutisten’ op vakantie komen.

In Groot-Brittannië en Nederland

Een dertigtal paters-scheutisten zetten zich in voor de zielzorg van de Belgische vluchtelingen verspreid over gans Groot-Brittannië. Op maatschappelijk gebied maakten ze zich verdienstelijk door onder andere bijdragen te leveren aan *De Stem uit België*³ van priester Floris Prims. Vooral de bijdragen van de paters Aloïs Janssens⁴ en Napoleon Flameygh⁵ sprongen in het oog. Het weekblad was flamingantisch, maar onder de invloed van Prims bleef het sterk Belgisch-loyaal. Maar vanaf einde 1915 begon zich een radicalisering bij de Vlaamsgezinden in Groot-Brittannië te manifesteren. Enkele medewerkers en de scheutisten Petrus Dierickx⁶ en Flameygh pleitten voor een hardere flamingantische politiek en voor een redactieraad ter vervanging van het alleenbeslissingsrecht van Floris Prims.⁷

Petrus Dierickx richtte verenigingen van Belgische juffrouwen op die zich bezighielden met het verheffen van het zedelijk lot van de frontsoldaten. Zijn poging

3. Katholiek Vlaams weekblad, uitgegeven vanaf september 1914 in Londen. Aanvankelijk verscheen het in een tweetalige uitgave *De Stem uit België – L’Echo de Belgique* totdat men in februari 1916 overging tot een splitsing in twee ééntalige edities. Het laatste nummer verscheen in februari 1919.

4. Aloïs Janssens (Zelee 1887 – Leuven 1941): professor in het theologicum van Scheut te Leuven.

5. Napoleon Flameygh (Roeselare 1888 – Schilde 1969): pater, was gedurende de hele oorlog pastoraal werker in Groot-Brittannië.

6. Petrus Dierickx (Temse 1862 – Antwerpen 1946): professor en pater spiritualis in het theologicum van Scheut te Leuven, van 1914 tot 1927 pastoraal werker in Groot-Brittannië.

7. A. CALLENS, *Het Weekblad “De Stem uit België” (1914-1919): een bijdrage tot de studie van de Vlaamse emigrantenpers in de eerste wereldoorlog*, KULeuven, departement Moderne Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1980, pp. 56, 76 en 233-234; ADVN, Archief Cyriel Verschaeve, Archief Impe, Brieven van P. Dierickx aan J. Impe, 30 juni 1916, 29 juli 1916 en 11 juli 1917; Brief van N. Flameygh aan J. Impe, 30 juli 1917 en een aantal ongedateerde brieven.

om de Vlaamse juffrouwen hierin 'tot Vlaams leven te laten ontwaken' had minder succes. Hij was trouwens voorstander van een door en door katholieke Vlaamse beweging waar een voorname plaats was voorbehouden voor de vrouw. Napoleon Flameygh probeerde op de plaatsen waar hij parochiedienst deed de Vlaamse krachten te bundelen in verbroederingsbonden.⁸

Ook in Nederland stonden paters van de congregatie ten dienste van de Belgische geïnterneerden en vluchtelingen. Een bijzondere ruggensteun voor de katholieke Belgen in Nederland was de wekelijkse uitgave, vanaf 1 april 1917, van het dubbelblad *De Klok uit België-La Cloche de Belgique*. De hoofdredacteur van de Vlaamse versie was Jozef Calbrecht⁹, Aloïs Janssens was een vaste medewerker. Het kende een groot succes. De drie pijlers ervan waren: een katholieke geloofs-overtuiging, sociale bekommernis en Belgisch patriotisme vermengd met cultuur-flamingantisme. Over het algemeen werden slechts uitzonderlijk politieke standpunten ingenomen. Impliciet was het blad wel voorstander van het Vlaams-Belgisch Verbond (VBV)¹⁰ van Frans Van Cauwelaert, waarvan Calbrecht trouwens een medewerker was. Ook de Belgische Christen Broederband in Nederland die het dubbelblad als zijn spreekbuis beschouwde, dacht Belgisch-loyaal flamingantisch.¹¹

Hielden Calbrecht en Janssens zich in hun eigen blad eerder stil omtrent de Vlaamse grieven, in *Vrij België*¹² namen ze duidelijk een standpunt in. Janssens pleitte in scherpe artikels voor eerbied voor het Vlaams in België door middel van

8. ADVN, Archief Cyriel Verschaeve, Archief Impe, Brieven van P. Dierickx aan J. Impe, 28 oktober 1916, 29 december 1916; Brieven van N. Flameygh aan J. Impe, 2 september 1916, 30 juli 1917, 23 augustus 1919 en ongedateerde brief.

9. Jozef Calbrecht (Sinaai 1886 – Korbeek-Lo 1977): professor in het theologicum van Scheut te Leuven, na priesterwijding (1911) actief in de studentenbeweging, oprichter van het Secretariaat van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond. Steunde ook de oprichting van de Vlaamse Meisjesbeweging. Tijdens de oorlog deed hij pastoraal werk in Groot-Brittannië en Nederland.

10. Het Vlaams-Belgisch Verbond (VBV) werd opgericht in april 1917 door Frans Van Cauwelaert en Julius Hoste jr. en wilde alle Belgisch-loyale flaminganten in Nederland, later ook in Frankrijk en Groot-Brittannië, groeperen. Haar eisenprogramma was het zogenaamde Minimum-programma.

11. P. PARMENTIER, *Dr. Jozef Calbrecht: een pater Scheutist in de Vlaamse Beweging (1886-1977)*, KULeuven, departement Godgeleerdheid, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1989, pp. 36, 38-39 en 40-41; *Het godsdienstig leven der Belgen in Nederland tijdens de oorlogsjaren 1914-1918*, Leiden, 1919, pp. 282-284 en 304-310; Zie de aangehaalde artikels uit *De Klok uit België* in L. CLEYNHENS, *De scheutisten [...]*, pp. 23-26.

12. Uitgegeven in Den Haag sedert augustus 1915 onder hoofdredactie van Frans Van Cauwelaert en Julius Hoste jr. tot november 1918. De krant was Belgisch-loyaal flamingantisch.

de eentaligheid van Vlaanderen. Calbrecht riep op tot eensgezindheid onder de flaminganten die zich terug moesten scharen achter de erkende leiders van de Vlaamse beweging, zo ondermeer Van Cauwelaert. Beiden keurden het activisme af.¹³

Aan het front

Algemeen

De scheutisten bekommerden zich, zoals in het algemeen veel intellectuelen, om het religieus en geestelijk welzijn van de frontsoldaten dat veel te wensen overliet. Deze religieuzen beschouwden het pastoraal werk aan het front als een goede praktische voorbereiding voor het latere bekeringswerk in de missies. Door het oprichten van broederschappen ter verhoging van de devotie, door het verschaffen van onderricht en goede zedelijke lectuur, zoals de verspreiding van frontblaadjes, en door het verzorgen van goede ontspanning probeerden ze de frontsoldaten nuttig bezig te houden.¹⁴

Maar de niet-toepassing van de taalwet van 1913¹⁵, de voortdurende achteruitstelling van het Nederlands en dus van de Vlamingen in het leger en het optreden van de activisten in het bezet België zorgden er al in 1915 voor dat de maatschappelijke inzet van Vlaamse intellectuelen meer en meer in dienst kwam te staan van de Vlaamse strijd. Vanaf de zomer van 1915 ontwikkelden zich parallel met elkaar de rechtseis van Vlaamsgezinde zijde, de repressie van hogerhand en de maatregelen om de taaltoestanden te verbeteren.

Achter het front werd in februari 1916 het Sekretariaat der Katholieke Vlaamsche Hoogstudenten (SKVH) gesticht dat actie voerde ter verhoging van het zedelijke peil van de soldaten en hen studiefaciliteiten verleende. Uit die organisatie van

13. R.-M. STEYAERT, *De Vlaamse politiek van het weekblad Vrij België (1915-1918) en van het Vlaamsch-Belgisch Verbond (1917-1918)*, KULeuven, departement Moderne Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1972, p. 20; Artikels van A. Janssens in: *Vrij België*, nr. 81, 9 maart 1917, p. 3; nr. 91, 18 mei 1917, p. 1; nr. 98, 6 juli 1917, p. 3; nr. 102, 3 augustus 1917, p. 2; nr. 120, 7 december 1917, pp. 2-3; nr. 130, 15 februari 1918, p. 5; en van J. Calbrecht in: *Vrij België*, nr. 73, 12 januari 1917, pp. 3-4; nr. 83, 23 maart 1917, p. 3.

14. Zie hoofdstuk 6 omtrent het pastoraal werk onder de IJzerjongens in L. CLEYNHENS, *De scheutisten [...]*.

15. De wet van 2 juli 1913 bepaalde dat de kandidaten voor de militaire school van 1917 af redelijk tweetalig moesten zijn, voor het personeel van de geneeskundige dienst in het leger werd dit reeds voorzien vanaf 1915. Daarbij zouden vanaf januari 1914 de mededelingen aan de soldaten en de correspondentie in beide talen moeten gebeuren.

flamingantische studenten ontstond in de loop van de oorlog een groep van radicale Vlamingen, de voorlopers van de politieke Frontbeweging, met vanaf september 1916 het dagblad *Ons Vaderland* als spreekbuis. Sommige studieringen werden haarden van flamingantisme waar regelmatig voordrachten werden gehouden over de Vlaamse kwestie. Op 11 februari 1917 zou de legeroverheid dan ook alle verenigingen van soldaten aan het front verbieden. Ook de censuur op de aan het front verschijnende bladen was al ingesteld en zou verder verstrengd worden.

Gevolg was dat de flamingantische activiteit in de clandestiniteit verdween, zodat de geheime Frontbeweging ontstond. De beweging was enkel aan de top georganiseerd in de zogenaamde Legervergadering met 'ruwaard' Adiel Debeuckelaere, zijn twee 'geheimschrijvers' Filip de Pillecyn en Hendrik Borginon en de afgevaardigden der zes legerafdelingen. Daarnaast zou de Frontbeweging een vijfduizendtal sympathisanten gekend hebben. Langs Open Brieven en allerlei manifestaties maakte de beweging haar eisen bekend. Het programma van de Frontbeweging evolueerde van een onmiddellijk uit te voeren eisenpakket (o.a. eentalige leger-eenheden) naar een echt partijprogramma, dat tenslotte zelfbestuur op de eerste plaats zette en het duidelijkst was uiteengezet in *Vlaanderens dageraad aan de IJzer* (s.l., oktober 1917).

De rol van de geestelijken

Niet toevallig speelden de geestelijken een niet te onderschatten rol in de Vlaamse beweging aan het front. Zij waren al koplopers wat betreft de activiteiten tot morele en geestelijke verheffing van de soldaten en werden zo geconfronteerd met de achteruitstelling van de Vlamingen in het leger. Tussen de sympathisanten van de Frontbeweging vinden we dan ook veel geestelijken terug. Zo geeft ook het onderzoek van Koen Bultinck aan dat de rol die brancardiers – meestal geestelijken, daarnaast vooral onderwijzers – en aalmoezeniers speelden in de Vlaamse beweging aan het front, van zeer grote betekenis was. Vooral onder de brancardiers was de taalagitatie groot en ze zouden dan ook een voortdurende bezorgdheid vormen voor hoofdaalmoezenier Jan Marinis.

De hoofdaalmoezenier was zonder enige twijfel Vlaamsgezind. Niet alleen verzetten hij zich tegen de benoeming van vlaamsonkundige aalmoezeniers, hij zorgde tevens voor een ruime verspreiding van Vlaamsgezinde bladen (*De Belgische Standaard*, *De Stem uit België*, *Ons Vaderland* en *Vrij België*) in de verschillende legerafdelingen. Hij nam ook de verdediging op zich van Vlaamse brancardiers en aalmoezeniers die door de militaire overheid op grond van zogenaamde 'anti-

Belgische activiteiten' vervolgd werden. Het bekendste geval was dat van aalmoezenier Paul Vandermeulen.

Op 27 augustus 1917 werd Vandermeulen als brancardier overgeplaatst naar de tuchtcompagnie van Cézembre. Hij had in zijn *Limburgsch Studentenblaadje* in april 1917 een artikel geschreven dat niet ongunstig was voor de Raad van Vlaanderen. Uittreksels uit dit artikel waren buiten zijn weten gepubliceerd in activistische bladen in Nederland en in Belgische krijgsgevangenkampen in Duitsland. De weerslag van de wegzending was groot en radicaliseerde menig Vlaamsgezinde soldaat. Het incident werd door sommige militairen die anticlericalisme aan vaderlandsliefde koppelden, aangegrepen als voorwendsel om de volgens hen te Vlaamsgezinde aalmoezeniers in een ongunstig daglicht te plaatsen. Marinis zag dan ook in de verschillende aanvallen op de geestelijkheid niet zozeer een anti-Vlaamse dan wel een anticlericale actie. "*La campagne anti-flamande a toujours été anti-ecclesiastique*", schreef hij aan kardinaal Mercier in zijn naoorlogs rapport van 1 februari 1919.

Anderzijds stond Marinis afwijzend tegenover een flamingantisme dat in oorlogstijd afbreuk deed aan de verdediging van het Belgische vaderland. Hij vaardigde instructies uit om de gemoederen niet nog meer op te hitsen. Zo verbood hij in 1917 de aalmoezeniers artikels te publiceren of vergaderingen bij te wonen waarin de Vlaamse kwestie ter sprake werd gebracht. Er werd hen gevraagd de geestelijke brancardiërs in het oog te houden en een kalmerende invloed op hen uit te oefenen.¹⁶

En de scheutisten?

Zoals geestelijken van andere orden waren ook de scheutisten sterk vertegenwoordigd in de Vlaamse beweging aan het front. Ze stonden bekend als ijverige, maar soms onvoorzichtige voorvechters van de zaak.

Een belangrijke bijkomende factor voor hen was de achteruitstelling van het

16. R. BOUDENS, *Kardinaal Mercier en de Vlaamse Beweging*, Leuven, 1975, pp. 168-191; R. BOUDENS, Mgr. Marinis, Verschaeve en de Vlaamsgezinde aalmoezeniers, in: *Verschaeviana*, jg. 1, 1976, nr. 5, pp. 483-494; R. BOUDENS, Een rapport van hoofd-aalmoezenier J. Marinis aan kardinaal Mercier over de Vlaamse Beweging aan het front tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 54, 1995, nr. 2, pp. 63-79; K. BULTINCK, *De Frontbeweging : sociografische analyse van haar militanten en haar objectieven*, RUGent, departement Politieke Wetenschappen, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1988; J.-R. LECONTE, *Aumôniers militaires belges de la guerre -1914-1918*, Brussel, 1969, pp. 77-79; K. BULTINCK, Over de Frontbeweging, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 49, 1990, nr. 1, pp. 33-45.

Vlaams binnen de congregatie vóór en tijdens de oorlog, wat uiteraard tot spanningen tussen beide taalgroepen had geleid.

Hoewel de Vlamingen de overgrote meerderheid uitmaakten van de studentenscheutisten (ongeveer 90 %) was de officiële taal het Frans. Daarbij kwam, volgens Calbrechts getuigenis, de weinig tegemoetkomende houding van sommige Frans-talige confraters. Vóór de oorlog probeerden enkele Vlaamse scheutisten het leven binnen het Leuvens theologicum meer te vervlaamsen, door een Vlaamse toneelgroep en een Vlaamse Sprekersbond op te richten.

Vlaamse scheutisten ijverden ook mee met de universiteitsstudenten voor de vervlaamsing van de Leuvense universiteit, wat ook binnen de congregatie tot spanningen had geleid. Enkelen speelden trouwens vóór de oorlog een belangrijke rol in de Amicitia-stroming, een studentenvereniging die het studentenleven op een hoger peil wilde brengen en die stelde dat studie en geloof konden samengaan met Vlaamse actie.¹⁷

De spanningen tijdens de oorlog blijken uit enkele artikels en 'lezersbrieven' in *La Revue des deux Mondes*, het frontblaadje van de scheutisten van het zevende regiment in de tweede legerdivisie. In dit regiment was wel een kleine meerderheid Franstalig. De scheutisten van dit regiment hadden de gewoonte om op hun maandelijks bijeenkomsten te discussiëren over een actueel onderwerp. Zo werd ook de achteruitstelling van het Nederlands binnen de congregatie op de korrel genomen.

Van de goede voornemens die toen werden gemaakt, kwam niet veel in huis. De ingerichte cursus Vlaams werd door de Franstalige scheutisten niet erg ijverig gevolgd. De belofte om aan het Vlaams een evenwaardige plaats te geven in de 'Revue' werd niet volledig ingewilligd en nog einde 1917 schreef een anoniem briefschrijver in het frontblaadje dat het voor de Vlaamse confraters van het zevende regiment soms hard moest zijn om bijna altijd in het Frans het woord te moeten voeren.¹⁸ Blijkbaar werden de spanningen er enkel maar erger op, zo bleek uit enkele brieven aan Albert Van Zuyt. Dat kwam bovendien omdat de gevoeligheden intussen waren verscherpt door de ontwikkeling van het activisme in het bezette land en in Nederland en door de ontwikkeling van de Frontbeweging.¹⁹

Mgr. Marinis schreef aan Albert Van Zuyt in maart 1919 dat enkele van de kwali-

17. J. CALBRECHT, *Geschiedenis van ons Theologicum te Leuven*, Leuven, 1968, pp. 160-170; P. PARMENTIER, *Dr. Jozef Calbrecht [...]*, pp. 9-24.

18. ACA, K.I. CICM during WW. I, "La Revue des deux Mondes", nr. 1 (1 juni 1915), nr. 3 (27 juni 1915), nr. 7 (19 september 1915) en nr. 21 (28 oktober 1917).

19. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Jozef Van Biervliet aan Albert Van Zuyt, 11 september 1918; Brief van John Van Den Broek aan Albert Van Zuyt, 24 mei 1918.

teiten van de scheutisten, zoals eenvoud en openhartigheid, door sommige militaire instanties verkeerd begrepen waren en door hen dan ook aangeklaagd werden. *“Certains de vos jeunes ont pu commettre l’une ou l’autre imprudence de langage, par exemple en matière flamande, je sais qu’en général leur intention était droite et que, malgré les apparences parfois contraires, vos religieux sont très disciplinés.”*²⁰ De liberale minister Paul Hymans vernoemde in een brief aan regeringsleider Charles de Broqueville de scheutisten onder de meest actieve flaminganten in het leger.²¹ Ook stafchef Louis-Hubert Ruquoy wees op een ministerraad van 20 maart 1918 de scheutisten, samen met de seminaristen van Sint-Truiden, aan als heethoofden.²²

De aalmoezeniers-scheutisten gaven verslag aan Van Zuyt omtrent de Vlaamsgezinde houding van vele fraters.

Jan Potti getuigde dat de scheutisten gekend waren als ijverige maar soms onvoorzichtige voorvechters van de zaak. Hij vond dat Marinis gelijk had met zijn verbod van elke rechtstreekse medewerking van geestelijke brancardiers en aalmoezeniers aan de Vlaamse zaak, omdat dit nadelig was voor de faam van de geestelijkheid in het leger. Maar hij vreesde dat de jonge confraters daar niet zo over dachten. Ook hij vond, zoals de hoofdaalmoezenier, dat de Vlaamse beweging aan het front een gevaarlijke en af te keuren wending had genomen. Zo keurde Potti middelen af zoals het aanplakken van briefjes met slogans als *“Bloed vergt Recht”* en andere.²³

Jozef Bruynseels, tijdelijk drukker van het frontblaadje CICM, had zelfs door de ‘onvoorzichtigheid’ van enkele confraters zoals Gontran Gysen, een verhoogde controle vanwege de Militaire Veiligheid te verduren. *“Ik vrees dat sommige confraters wat te hevig zijn in hun flamingantische opinie-uitdrukking [...] Mgr. Marinis is heel streng en heeft groot gelijk.”*²⁴

Nog minder begrip konden de flamingantische fraters verwachten van pater Antoon Renson, aalmoezenier in de vijfde legerdivisie. Hij was sterk gekant tegen de flamingantische activiteiten van enkele fraters uit zijn legerdivisie. Daar hij vond dat het onvoorzichtigen waren die hun vleugels zouden verbranden, probeerde hij hen tot gehoorzaamheid te manen, maar hij werd – volgens hem – door sommigen onder hen uitgelachen. De ironie wou dat hij zelf als een gevaarlijke

20. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Mgr. Jan Marinis aan Albert Van Zuyt, 20 maart 1919.

21. R. BOUDENS, *Kardinaal Mercier [...]*, p. 195.

22. L. SCHEPENS, *Koning Albert, Charles de Broqueville en de Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Tielt, 1983, p. 169.

23. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Jan Potti aan Albert Van Zuyt, 6 februari 1918.

24. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Jozef Bruynseels aan Albert Van Zuyt, 17 augustus 1917.

flamingant werd beschouwd en bewaakt, louter omdat hij met deze confraters omging. Hij klaagde bij Van Zuyt dat ze niet naar hem wilden luisteren en vroeg dat de overste de gebiedende wijs zou gebruiken tegenover de betrokken fraters.²⁵ Meer begrip vonden de flamingantische fraters bij Jaak Leyssen. Hij verdedigde, naar aanleiding van de arrestatie van frater Gontran Gysen, zowel Gysen als andere flamingantische fraters bij Van Zuyt, die blijkbaar in één van zijn brieven niet had kunnen lachen met de “*kinderachtigheden en onvoorzichtige buitensporigheden*”. Leyssen keurde wel hun onvoorzichtigheid af, maar voor de rest was er niets op tegen dat ze zich bezig hielden met de Vlaamse kwestie, op voorwaarde dat die kwestie niet vooringing op hun geloof.²⁶

De houding van Van Zuyt is te vergelijken met die van mgr. Marinis. De Vlaamse beweging aan het front op zich werd niet afgewezen, wel het feit dat scheutisten die eraan deelnamen hun vingers zouden kunnen verbranden. Het feit dat Van Zuyt niet tegen de motieven van de flamingantische frontsoldaten gekeerd was, blijkt volgens ons uit enkele brieven van scheutisten waarin het onderwerp op een vrij vertrouwelijke manier werd aangeraakt. De scheutisten hielden het ook niet verborgen als ze bij de Vlaamse beweging betrokken waren geraakt. Weliswaar liet de censuur hen niet toe uit te weiden over al hun activiteiten en gedachten, maar vaak werd, in al dan niet verdoken termen, duidelijk gemaakt aan Van Zuyt dat dit wel zou gebeuren tijdens een volgend verlof in Le Tréport. Er werd zelfs toestemming gevraagd aan Van Zuyt om te mogen meedoen aan flamingantische activiteiten. Zo bekende Frans Bril aan de overste dat hij bij de Vlaamse beweging was betrokken geraakt. Bril vroeg of Van Zuyt er niets op tegen had.²⁷ Ook Karel Rathé deed zijn medewerking aan *Ons Vaderland* uit de doeken. Indien Van Zuyt dit liever niet had, was hij bereid dit stop te zetten.²⁸

De houding van algemeen overste Florent Mortier kunnen we op dezelfde golflengte plaatsen als die van Van Zuyt en Marinis. Hij gaf een omzendbrief uit, waarschijnlijk in april 1918, waarin hij ijverde voor gehoorzaamheid aan de geestelijke, burgerlijke en militaire overheid, ook al ging men er niet mee akkoord op bepaalde vlakken. “*Leent u niet tot bemiddelaars of uitvoerders der voorwerpen*

25. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brieven van Antoon Renson aan Albert Van Zuyt, 14 augustus 1917, 17 februari 1918, 10 en 11 maart 1918 en ongedateerde brief.

26. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Jaak Leyssen aan Albert Van Zuyt, 28 augustus 1917.

27. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Frans Bril aan Albert Van Zuyt, ongedateerd (waarschijnlijk september of oktober 1917).

28. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Karel Rathé aan Albert Van Zuyt, ongedateerd (waarschijnlijk september 1918).

van mannen die het niet geraadzaam vinden nu klaar voor de dag te komen”, dit is een waarschuwing voor arrivisten binnen de Vlaamse beweging, “Hoopt dat er na de oorlog over iedereen positieve getuigenissen zijn. Daarvoor geldt het geenszins voorman in welke beweging, hoe loffelijk ook, te zijn, maar voorman in onvoorwaardelijke gehoorzaamheid en plichtsbesef.”²⁹ Antoon Renson vreesde dat de fraters bij het lezen van deze omzendbrief hem als de beschuldiger en verklikker zouden beschouwen. Hij hoopte dan ook dat Van Zuyt de nodige discretie aan de dag zou leggen aangaande de brieven die Renson naar hem had gestuurd over de flamingantische praktijken van de scheutisten. Hij had enkel gehandeld uit plichtsbesef.³⁰

In mijn thesis bespreek ik de activiteiten van twaalf flamingantische scheutisten – de beschikbare bronnen laten niet toe om concreter in te gaan op de Vlaamsegezinde activiteiten van andere scheutisten –. Die twaalf scheutisten behoren niet tot de grote namen van de Frontbeweging, behalve misschien Paul Impe. Zij waren eerder werkzaam aan de basis en vormden op die manier de dragende krachten.

Paul Impe uit Tielt was brancardier in de derde legerdivisie. Hij was goed bevriend gebleven met zijn oud-leraar van het St.-Jozefscollege te Tielt, Cyriel Verschaeve, die vanaf 1911 kapelaan was te Alveringem. Verschaeves invloed op talrijke Vlaamse geestelijken en intellectuelen in het leger en in de Frontbeweging is niet te onderschatten, mede omdat zijn huis voor hen een ontmoetingsplaats werd. Ook andere scheutisten kwamen bij hem over de vloer.³¹

Paul Impe en zijn broer Joris Impe, die een medewerker was van *De Stem uit België*, hebben gedurende de oorlog onophoudelijk gecorrespondeerd met zowel Floris Prims als met Verschaeve. In de correspondentie van Paul Impe kwam al zeer vroeg in de oorlog een radicale Vlaamse houding tot uiting. Uit zijn brieven klonk al op 25 november 1914 de vraag: “Wat zal er van Vlaanderen worden?”. Al op 25 maart 1915 verscheen het AVV-VVC in zijn briefhoofden. Niet toevallig toonden ook de eerste nummers van *De Stem uit België* en een aantal dagboeknotities van Verschaeve in de herfst van 1914 een radicaal Vlaams standpunt.³²

Paul Impe had de gedeeltelijke leiding over het drukkerswerk van de eerste *Open*

29. ACA, K.I. CICM during WW. I, Florent Mortier, “Aan de confraters van het Belgisch leger” in: “Scheut in Engeland”.

30. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Antoon Renson aan Albert Van Zuyt, 20 april 1918.

31. H. DAVID, In memoriam Paul Impe, scheutist-brancardier oorlog 1914-1918, in: *Halle-torentje*, jg. 9, 1962, nr. 1, pp. 12-14; L. DEVLIEGHER en L. SCHEPENS, *Front 14/18*, Tielt–Den Haag, 1968, p. 73.

32. R. VANLANDSCHOOT, *Dagboekantekening van Cyriel Verschaeve op 8 december 1914 als prefiguratie van de eisen van de frontbeweging 1917-1918*, in: *De Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog. Mededelingen van het colloquium ingericht te Leuven op 15 en 16 november 1974 door*

Brief aan den Koning der Belgen, Albert I, opgesteld door de leider van de Frontbeweging, Adiel Debeuckelaere. Volgens Luc Schepens en Luc Devliegher zou Impe ook meegewerkt hebben aan de redactie ervan.

Brancardiers van de eerste divisie waren begonnen met het drukken van de brief in de school van meester Selschotter te Alveringem. Dit gebeurde met een cyclostyle die uit Engeland was meegebracht. Toen het werk half af was, werd de eerste divisie afgelost. De half gedrukte brieven werden in broodzakken verstoppt en overgebracht naar de hoofdonderwijzer van Bulskamp. Daar werd op zolder het drukken voltooid door vooral jonge brancardiers uit de derde legerdivisie onder leiding van Paul Impe.³³ Ook frater August Cuypers – eveneens uit de derde divisie – zou één van de drukkers geweest zijn.

Het drukken onder Impe's leiding gebeurde met de drukmachine van Jozef Bruynseels, aalmoezenier-scheutist in de derde divisie, waarmee die de exemplaren van het frontblaadje CICM drukte. Bruynseels wist daar niets vanaf.³⁴

Pater Bruynseels deed zelf het verhaal aan de algemeen overste. Twee confraters waren bij hem komen vragen om de brief op zijn drukmachine te mogen drukken. Bruynseels had geweigerd en hen afgeraden om zo een stuk te drukken. Daarna was hij vertrokken naar de hulppost en bij zijn terugkeer had hij op zijn kamer de brief aan de Koning gevonden en het drukschrift herkend. Onder druk van de divisie-aalmoezenier had Bruynseels hem alles verteld wat hij wist.³⁵ Zo meldde de norbertijn Antoon Ghysbrechts in zijn schrift in augustus 1917 dat de scheutist Paul Impe door zijn confrater Bruynseels aangeklaagd was bij diens hoofdaalmoezenier "voor een feit den Vl. beweging ten gunste, maar dat ik hier niet aanhaal uit gevaar van onze vriend Impe bloot te stellen aan vervolging."³⁶ In een brief van oktober 1917 aan zijn broer Joris vermeldde Paul Impe dat hij een maand daarvoor bijna door de divisiecommandant was veroordeeld en bijna naar Cézembre was gestuurd.³⁷

Verder heeft Paul Impe er blijkbaar ook toe bijgedragen dat Cyriel Verschaeve nog verschillende van de volgende pamfletten van de Frontbeweging heeft geschreven. Impe had aan Verschaeve verteld dat de schrijver van de eerste brief aan de Koning

de afdeling Geschiedenis van de 19de en 20ste eeuw, Leuven, 1974, pp. 154-161.

33. M. BOEY, *Tragedie 14/18. Het voorspel van 'Vlaanderen aan de IJzer'*, Tielt, 1974, p. 53; X. DESCHEEMAEKER, *De Frontbeweging tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Koninklijke Militaire School, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Brussel, 1986, p. 66; L. DEVLIEGHER en L. SCHEPENS, *Front 14/18 [...]*, pp. 35 en 73.

34. Archief van Scheut, Bijlage bij Geschiedenis van ons Leuvens Theologicum, Brief van Eugeen Schiltz aan Jozef Calbrecht, 26 augustus 1970.

35. ACA, F.III a 7, Brief van Jozef Bruynseels aan Florent Mortier, ongedateerd.

36. Archief Carlos Van Louwe (Koksijde), Antoon Ghysbrechts, schrift, notitie nr. 168.

37. Archief familie Impe, Brief van Paul Impe aan Joris Impe, 6 oktober 1917.

(Debeuckelaere) in de volstreekte onmogelijkheid verkeerde om de actie nog voort te zetten. Op eigen initiatief schreef Verschaeve dan de tweede brief en later nog verschillende pamfletten.³⁸

Op 28 september 1918 sneuvelde Paul Impe. Ook Verschaeve treurde er diep om: *“Heel mijn leven lang zal ik ‘t verlies van Paul voelen”*. Verschaeve schreef de tekst van het doodsprentje.³⁹ Na de oorlog bleef Paul Impe als een held voortleven in de herinnering van de Vlaamse collegeleerlingen. Zo werden hen de gesneuvelde Vlaamse studenten tot voorbeeld gesteld in *De Vlaamsche Vlagge*. Paul Impe en Karel Rathé werden vernoemd.⁴⁰ De studentenbeweging van Tielt organiseerde in 1920 zelfs een ‘Paul Impe-dag’. In de herdenkingsrede, die bij deze gelegenheid uitgesproken werd door pater H. Claerhout o.m.i., werden de idealen van Paul Impe opgesomd: *“Vlaanderen, God en de zielen”*. Zijn opdracht aan God, gemaakt op de vooravond van zijn overlijden, bestond volgens pater Claerhout erin dat hij alles – zijn familie, zijn priesterschap en zijn leven – opofferde voor Vlaanderen en Christus. *“Gij, jongere studenten, die de grondslag zijt van de toekomst, wees uw dierbare Paul Impe steeds gedachtig ...”*⁴¹

Scheutist Honoré David, oud-medeleerling aan het Sint-Jozefscollege te Tielt, was via contacten met Paul Impe bij de Frontbeweging betrokken geraakt. Hij was radicaler geworden in zijn Vlaamse overtuiging door het oorlogsgebeuren. Hij vond, samen met andere terugkerende frontsoldaten zoals Joris Lannoo, gretig gehoor bij de studerende jeugd aan het Tieltse college. Hij was het die zorgde voor een allereerste contact tussen het Tieltse leerlingenmilieu en de Frontbeweging.⁴²

Karel Rathé, novice uit Koksijde, was in Veurne naar het college geweest waar hij hoofdman van de studentenbond was geweest.⁴³ Tijdens de oorlog zou hij dan ook hoofdredacteur worden van *De Kerels – Veurnsch Studentenoorlogsblaadje*.⁴⁴ Vóór

38. D. VANSINA, *Verschaeve getuigt*, Brugge, 1956, p. 857.

39. ‘Roede van Tielt’-archief, Brief van Cyriel Verschaeve aan Joris Impe, 15 oktober 1918; ADVN, Archief Cyriel Verschaeve, Archief familie Impe, Brief van Cyriel Verschaeve aan Joris Impe, 5 november 1918.

40. Studenten, in: *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 43, 1920, nr. 1, p. 17.

41. H. CLAERHOUT, Voordracht gehouden op de Paul Impe-dag, Tielt, 30 augustus 1920, in: *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 43, 1920, nr. 1, pp. 4-11; L. GEVERS en L. VOS, *Dat volk moet herleven: het studententijdschrift de Vlaamsche Vlagge 1875-1933*, Leuven, 1976, p. 190.

42. L. GEVERS en L. VOS, *Dat volk [...]*, pp. 172-173; J. LEROUGE, D. VANDEKERCKHOVE en R. VANLANDSCHOOT, *300 Jaar College te Tielt: van Schola Latina tot Sint-Jozefscollege (1686-1986)*, Tielt, 1986, pp. 147-148.

43. ADVN, Archief Cyriel Verschaeve: Dagboek Jeroom Leuridan, 29 januari 1915.

44. G. BULTHE, *De Vlaamse loopgravenpers tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 1971 (Bijdragen Centrum voor Militaire Geschiedenis VII), p. 98.

de oorlog schreef hij artikels in *De Vlaamsche Vlagge* onder de schuilnaam Karel van den Bogaerde. Hij was zo bevriend geraakt met Jeroom Leuridan⁴⁵ die hiervoor ook bijdragen schreef vanuit het college van Poperinge.⁴⁶ Tijdens de oorlog bleven ze via correspondentie en bezoek in contact met elkaar. Ze wisselden gedachten uit over de studentenbeweging en over de Vlaamse strijd tijdens de oorlog in het algemeen: waren zij al dan niet dood? Zowel Leuridan als Rathé waren ervan overtuigd dat ook deze oorlog niet in staat zou zijn om de Vlaamse strijd klein te krijgen. Rathé schreef al begin 1915 aan Leuridan: *“Is alles dan in duigen? vraagt gij. Er is niets in duigen tenzij enige kerken en prachtgebouwen, wat huizen, maar het volk dat de kunstjuwelen van Ieper deed oprijzen, staat vaster dan ooit in zijn stambewustzijn. Edelmoedige jongens zijn gevallen voor België, zo gij wilt, maar met het bewustzijn dat zij de zonen waren van hun Vlaamse voorvaderen.”*⁴⁷ Rathé schreef aan het front artikels voor *Ons Vaderland* onder de naam Gust Keun Konijnenhandelaar. Hij genoot wel het vertrouwen van zijn divisie-aalmoezenier.⁴⁸ In februari 1918 gaf Jan Potti de situatie van de Vlaamse beweging aan het front weer aan Van Zuyt. Mgr. Marinis had de geestelijke brancardiers en aalmoezeniers verboden zich hiermee bezig te houden. Potti vond dat ze moesten gehoorzamen, maar hij wist niet of al de jongere confraters daar ook van overtuigd waren. Hij had er met Rathé meermaals over gesproken omdat die één van de hevigsten was. Vroeger al had de hoofdaalmoezenier aan Rathé gevraagd om geen propaganda te maken voor de Vlaamse zaak en geen strooibriefjes meer rond te delen. Rathé had dat toen beloofd maar was herbegonnen. Potti verzocht Van Zuyt die kwestie eens met Rathé te bespreken.⁴⁹

Rathé stierf op 2 oktober 1918 in Moorslede. *“Vlaanderen en de kerk verliezen in die jongen zo’n heerlijke telg, vol rijke belofte voor de toekomst én van Vlaanderen én van Christus’ kerk”*, schreef Jeroom Leuridan toen in zijn dagboek.⁵⁰ Ook deze scheutist was één van de gesneuvelde helden die na de oorlog in *De Vlaamsche Vlagge* aan de Vlaamse leerlingen tot voorbeeld werden gesteld.⁵¹

45. Jeroom Leuridan (Oostvleteren 1894 - Ieper 1945); oorlogsvrijwilliger Eerste Wereldoorlog en betrokken bij de Frontbeweging; studeerde daarna Germaanse filologie en rechten; advocaat te Ieper; lid van het IJzerbedevaartcomité; Vlaams-nationalistisch kamerlid en senator.

46. L. GEVERS en L. VOS, *Dat volk [...]*, p. 165.

47. Archief Daniël Van Acker, Afschriften van documenten van het familie-archief Leuridan, Brief van Karel Rathé aan Jeroom Leuridan, 9 februari 1915.

48. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Karel Rathé aan Van Zuyt, ongedateerd (waarschijnlijk eind augustus of september 1918).

49. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Jan Potti aan Van Zuyt, 6 februari 1918.

50. ADVN, Archief Cyriel Verschaeve: Dagboek Jeroom Leuridan, 5 november 1918.

51. L. GEVERS en L. VOS, *Dat volk [...]*, p. 190; Studenten, in: *De Vlaamsche Vlagge*, p. 17.

De ontmoeting te Lourdes in oktober 1916 tussen scheutist Jozef De Clerck uit Wortel en Renaat De Rudder⁵² vormde het begin van een hechte vriendschap – hiervan is hun onderlinge correspondentie het bewijs. Ook na de oorlog zou De Clerck (†1929) heel zijn leven lang nog blijven contact houden met de moeder van Renaat.⁵³ Het was De Rudder die De Clerck had aangeraden om enkele gedichten op te sturen naar *Ons Vaderland*.⁵⁴ De Clerck schreef namelijk zeer veel gedichten aan het front, waaronder ook een tweetal opgedragen aan De Rudder.⁵⁵ Enkele dagen na de begrafenis van De Rudder in december 1917 schreef De Clerck een “In Memoriam” in zijn dagboek en een gedeelte hiervan liet hij verschijnen in *Miles Christi, blad voor katholieke soldaten*.⁵⁶ Na de oorlog hield hij voordrachten over Renaat De Rudder op studentenvergaderingen.⁵⁷

Ook andere scheutisten waren bevriend met De Rudder. Zo ondermeer Gaston Deweer en Karel De Sutter die brancardiers waren in dezelfde compagnie als hij en tot dezelfde cel van flaminganten behoorden. Gaston Deweer was een ‘eet- en slaapgenoot’ en gaf aan De Rudder lessen Latijn, Grieks en wiskunde. Hij bekwam zelfs van mgr. De Wachter, hulpbisschop van kardinaal Mercier in Engeland, dat De Rudder na de oorlog wijsbegeerte zou mogen studeren als voorbereiding voor het seminarielevens.⁵⁸ Het is dan ook niet voor niets dat Clemens De Landtsheer⁵⁹ de scheutisten gelastte met het schrijven van een boek over De Rudder. Dit werkje *Grachtblommekens van Renaat De Rudder* werd in 1922 onder redactie van Norbert Van Lint uitgegeven.⁶⁰

52. Renaat De Rudder (Oostakker 1897 – Merkem 17 december 1917); oorlogsvrijwilliger Eerste Wereldoorlog en betrokken bij de Frontbeweging. Bij vergissing getroffen door een Belgische kogel. Begraven in Westvleteren, maar in 1932 werd zijn stoffelijk overschot overgebracht en bijgezet in de crypte van de IJzertoren.

53. L. en R. DUPREZ, *Renaat De Rudder. Een stille getuigenis. Verzamelde geschriften, getuigenissen en foto's*, s.l., 1979, p. 2; R. SCHELLEKENS, *Een Vlaams apostel. Pater Jozef de Clerck, missionaris van Scheut*, Mechelen, 1956, pp. 32-33; Briefwisseling in ADVN, IJzerbedevaartarchief; grotendeels uitgegeven in L. en R. DUPREZ, *Renaat De Rudder [...]*.

54. L. en R. DUPREZ, *Renaat De Rudder [...]*, pp. 489-491.

55. R. SCHELLEKENS, *Een Vlaams apostel [...]*, p. 41; L. en R. DUPREZ, *Renaat De Rudder [...]*, pp. 342 en 364; ACA, K.I. CICM during WW. I, Jozef De Clerck, Schriftjes met gedichten (I-II).

56. ACA, K.I. CICM during WW. I, Jozef De Clerck, Schrift met gedichten II; L. en R. DUPREZ, *Renaat De Rudder [...]*, pp. 329-330 en 349-350.

57. L. en R. DUPREZ, *Renaat De Rudder [...]*, pp. 357-358; ADVN, IJzerbedevaartarchief: Archief Renaat De Rudder, Brief van Jozef De Clerck aan “Moederke De Rudder”, 12 november 1920.

58. L. en R. DUPREZ, *Renaat De Rudder [...]*, pp. 19, 164, 355 en 410.

59. Clemens De Landtsheer (Temse 1894-1984); soldaat Eerste Wereldoorlog en betrokken bij de Frontbeweging; secretaris en een der grote promotors van de IJzerbedevaart tot 1960. Hulde en symboliek van de gebroeders Van Raemdonck (zijn neven) vinden hun oorsprong bij hem.

60. ADVN, IJzerbedevaartarchief, Archief Renaat De Rudder, Brief van Jozef De Clerck aan “Moederke De Rudder”, 6 januari 1922.

Deze Norbert Van Lint was aan het front hoofdredacteur van *Ons Blad-Grimberghe* waarin hij radicale Vlaamsgezinde standpunten innam. Zo voerde hij een hevige campagne tegen de kranten *Le XXIème Siècle* en *Het Vaderland*⁶¹ omwille van hun ‘vlaamsvijandige’ houding. Ook gaf Van Lint in het derde nummer van 1 mei 1917 blijk van een anti-Frans vooroordeel: “*Jongens, wist ge maar hoe uw vijanden het gemunt hebben op uw zo schone Vlaamse gewoonten, op uw reine en voortreffelijke zeden. Het is niet bij toeval dat ge soms in uw barakken of schuren of dekkingen dingen vindt als het Vie Parisienne, Le Régiment en cie. Waarom is de Franse Vrijmetselarij zo geweldig aan het werk om in het vredesverdrag te doen bepalen, dat de Gentse Hogeschool nooit mag vervlaamsen. Welaan, taaie Vlaming, houd u sterk, ze willen uw ondergang – tenminste help zelf niet mede om uw eigen volk te verdelgen!*”⁶²

Al met het vierde nummer in juni 1917 kwam het blaadje in aanvaring met de censuur in verband met het hoofdartikel dat van de hand was van een Grimbergse aalmoezenier. Die werd meteen op de korrel genomen door een legeroverste die hem niets kon doen omdat de aalmoezenier niet de hoofdredacteur was. De censuurdienst was nu aan het uitzoeken wie die aalmoezenier dan wel kon zijn. Aan Van Lint dachten ze echter niet. Het feit dat die het blaadje naar de censuur had gestuurd, werd door hen verkeerd geïnterpreteerd. Ze dachten dat Van Lint een handlanger wilde zijn van de censuur en wilde meewerken “om aalmoezeniers te vatten”.⁶³ Een artikel over “Vlaamsch zijn” in het vijfde nummer in juli 1917 bracht de censuur ertoe een verschijningsverbod op te leggen. In het artikel roemde de auteur de flaminganten als de beste Vlamingen en sprak hij zich uit voor bestuurlijke scheiding. Nummer zes mocht pas in september 1917 verschijnen nadat Van Lint aan de censuurdienst de verzekering had gegeven dat hij zich voortaan gematigder zou tonen in het blaadje. Maar verder dan dit nummer kwam Van Lint niet meer.⁶⁴

Andere scheutisten werden gestraft om bepaalde flamingantische activiteiten. Markante voorbeelden zijn Gontran Gysen en Leopold Van Den Bon die gevat werden voor het verspreiden van de eerste “Open Brief aan de Koning”. Later

61. *Le XXIème Siècle* was een rechtse krant, gesticht in 1895. Verscheen tijdens de oorlog achtereenvolgens in Le Havre en Parijs onder redactie van Fernand Neuray, die meestal het standpunt van de regering in ballingschap weergaf. In maart 1918 veranderd in *La Nation belge*. *Het Vaderland* was een semi-officiële krant, opgericht te Le Havre door Leo de Paeuw in augustus 1915. Het was de Nederlandstalige spreekbuis van *Le XXIème Siècle*.

62. G. BULTHE, *De Vlaamse loopgravenpers [...]*, pp. 23 en 66-67; M. UREEL, *De Vlaamse frontblaadjes 1914-18*, KULeuven, departement Moderne Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1970, p. 124.

63. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Norbert Van Lint aan Van Zuyt, 31 mei 1917 (nummer van juni 1917 was al in mei aan de censuur voorgelegd).

64. G. BULTHE, *De Vlaamse loopgravenpers [...]*, p. 86.

kreeg Gysen nog eens zes dagen gevangenis omdat hij in een brief aan een vriend bedreigingen zou geuit hebben aan de censuur. Ook werd blijkbaar bij hem een exemplaar gevonden van het *Limburgsch Studentenblaadje* met het beruchte Vlaamsgezinde artikel erin van aalmoezenier Paul Vandermeulen, die hiervoor naar Cézembre was verbannen. Gysen zou dan van het front verwijderd zijn. Vanaf 18 oktober 1917 tot aan het einde van de oorlog was hij inderdaad werkzaam als verpleger in het militaire hospitaal van Soligny-la-Trappe.⁶⁵

Sinds het najaar van 1917 organiseerde de Frontbeweging ook betogingen. Na één van die betogingen te Wulveringem in september 1917 werden bijna al de Vlaamse brancardiers van de tweede brigade (eerste legerdivisie) uit de compagnies gehaald en verplaatst. Trouwens, de eerste legerdivisie was gekend als zeer Vlaamsgezind. Dertien brancardiers van die tweede brigade, onder wie twaalf geestelijken, werden echter voor langere tijd in de veldambulace vastgehouden. Onder hen ook drie scheutisten: Leopold Van Den Bon, Hilaire Rodts en Paul Van Reeth. Ze zouden allerlei vuil en vernederend werk moeten verricht hebben. Ze kregen niet genoeg tijd om zich van hun geestelijke plichten te kwijten. Van Den Bon zou dan nog eens extra gestraft zijn, nadat hij in een bepaalde brief verteld had hoe tergend ze werden behandeld.⁶⁶

Karel Baelde zou in het voorjaar van 1918 twintig dagen politiekamer en vier dagen gevangenis hebben opgelopen – hij had aan de sergeant van zijn regiment gevraagd of het niet meer toegelaten was in het Vlaams te antwoorden bij de naamafroeping. Uiteindelijk, na een aantal keer in beroep te zijn gegaan, werd hij beschuldigd van opstokerij en weinig eerbied jegens zijn oversten.⁶⁷

Ongeveer einde juli 1917 werd Jules Lambrechts overgeplaatst van de ruitery naar het voetvolk. Hij was namelijk geabonneerd op het in Nederland verschijnende

65. ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Leopold Van Den Bon aan Van Zuyt, 16 augustus 1917; Brief van Gontran Gysen aan Van Zuyt, 9 augustus 1917; Brief van Jaak Leyssen aan Van Zuyt, 28 augustus 1917; K. DE SCHAEPDRIJVER en J. CHARPENTIER, *Vlaanderens Weezang aan den IJzer*, s.l., 1918, p. 47; Archief van Scheut, Bijlage bij Geschiedenis van ons Leuvens Theologicum, Brief van Eugene Schiltz aan Jozef Calbrecht, 26 augustus 1970; Centrum voor Historische Documentatie van de Krijgsmacht (CHD) (Brussel), Militair dossier van Gontran Gysen.

66. K. DE SCHAEPDRIJVER en J. CHARPENTIER, *Vlaanderens Weezang [...]*, pp. 13 en 40-41; ACA, K.I. CICM during WW. I, Brief van Hilaire Rodts aan Van Zuyt, 2 oktober 1917; Brief van Leopold Van Den Bon aan Van Zuyt, 10 oktober 1917; Brief van Paul Van Reeth aan Van Zuyt, 21 september en 7 november 1917; CHD, Militaire dossiers van Hilaire Rodts, Leopold Van Den Bon en Paul Van Reeth.

67. K. DE SCHAEPDRIJVER en J. CHARPENTIER, *Vlaanderens Weezang [...]*, p. 52; A.C.A., K.I. CICM during WW. I, Paul Van Reeth aan Van Zuyt, 12 maart 1918.

activistische tijdschrift *De Toorts* en werd om die reden ernstig verdacht van flamingantisme. Hij werd voortdurend bespied en bewaakt en kreeg vaak bezoek van de Militaire Veiligheid totdat men hem uiteindelijk overplaatste naar het 22ste regiment in de eerste legerdivisie.⁶⁸

Rafaël Van Caeneghem, zoon van Kamiel Van Caeneghem, wiens twee andere kinderen ook een belangrijke rol hebben gespeeld in de Vlaamse beweging⁶⁹, was een fervent verdediger van de Vlaamse kwestie aan het front. Hij deed *Ons Vaderland* uit aan de jongens van zijn compagnie en woonde vergaderingen bij van de Frontbeweging. In zijn dagboek maakte hij verschillende keren melding dat het Vlaamse gedachtengoed veld won en kloeg hij over het feit dat de militaire overheid niet zo hoog opliep met de brancardiers en het Vlaamse cultuurleven aan en achter het front. Zo vertrouwde hij zijn dagboek op 1 juli 1918 toe dat de brancardiers van zijn compagnie en hij de hele namiddag militaire theorie hadden gekregen, “wellicht om de brank.[ardiers] te straffen dat ze zo kwistig de Vlaamse waarheden kenbaar mieken aan de soldaten.” In augustus 1918 werd hij bij de kolonel geroepen. De legeroverste beval om de propaganda ten voordele van de Vlaamse zaak stop te zetten en dreigde dat een volgende keer hem acht dagen cachotstraf zou opleveren. Hij gaf gedurende anderhalf uur een preek over de Vlaamse beweging “waar hij niets van kent. Hij kan geen woord Vlaams spreken!!”⁷⁰

Na de oorlog

Vlaamsgezinde activiteiten door scheutisten ‘buitenshuis’ werden na de oorlog beperkt door een voorschrift van de algemeen overste dat scheutisten enkel vergaderingen mochten bijwonen die uitsluitend handelden over de godsdienst of de missies. Later werd dit wel uitgebreid tot bijeenkomsten die door de plaatselijke bisschop toegelaten werden.⁷¹ De spanningen tussen Vlaamse en Franstalige

68. K. DE SCHAEPRIJVER en J. CHARPENTIER, *Vlaanderens Weezang [...]*, p. 29; CHD, militair dossier van Jules Lambrechts.

69. Kamiel Van Caeneghem (1860-1944); grondlegger van een flamingantische volksbeweging tijdens de eerste democratische doorbraak in de Vlaamse beweging einde negentiende eeuw, o.a. secretaris van de Vlaamse Katholieke Landsbond en stichter van het nationaal ‘Christelijke Onderwijzersverbond’. Dochter Gabriëlle was de oprichtster van de Katholieke Vlaamse Meisjesbeweging en zoon Michaël was medeoprichter van het Vlaams Economisch Verbond.

70. Archief Carlos Van Louwe, Rafaël Van Caeneghem, Oorlogsdagboek.

71. Archief van Scheut, Briefwisseling Mortier, Brief van Mortier aan de confraters, 13 augustus 1919; Brief van Mortier aan rector Albert Van Zuyt van het studiehuis te Leuven, 15 augustus 1919; P. PARMENTIER, *Dr. Jozef Calbrecht [...]*, pp. 49-50.

confraters waren door de oorlog zeker niet weggewerkt. De Vlamingen wensten dat het Vlaams meer tot zijn recht zou komen in het communautairleven. In 1923 zag de algemeen overste zich dan ook verplicht een taalregeling uit te vaardigen om iedereen gunstig te stemmen.⁷²

LEEN CLEYNHENS
MERCATORLAAN 38
B-3150 HAACHT

72. Archief van Scheut, Verslagen raadsvergaderingen, 23 mei 1923, 2 juni 1923 en december 1923; J. CALBRECHT, *Geschiedenis van ons Theologicum [...]*, pp. 220 en 223.